

HOTĂRÂREA Nr.3
din 2 august 2012

**asupra contestațiilor referitoare la respectarea procedurii pentru
organizarea și desfășurarea referendumului național din data de 29 iulie
2012 pentru demiterea Președintelui României, domnul Traian Băsescu**

Publicată în Monitorul Oficial nr.546 din 03.08.2012

Pe rol se află examinarea contestației formulate de Liga Internațională a Românilor, cu sediul în București, cu privire la referendumul național din data de 29 iulie 2012 pentru demiterea Președintelui României, domnul Traian Băsescu.

Contestația a fost înregistrată la Curtea Constituțională sub nr.5221 din 31 iulie 2012 și formează obiectul Dosarului Curții Constituționale nr.1289I/2012.

Curtea, având în vedere că sesizările din Dosarele nr.1291I/2012-1294I/2012, formulate de Partidul Social Democrat și Partidul Național Liberal, de Președintele Camerei Deputaților și Președintele interimar al Senatului, de Gheorghe Hogeș și de Organizația pentru Apărarea Drepturilor Omului cu sediul în București, au ca obiect contestarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului național din data de 29 iulie 2012 pentru demiterea Președintelui României, domnul Traian Băsescu, în temeiul art.164 din Codul de procedură civilă, coroborat cu art.14 din Legea nr.47/1992, dispune conexarea Dosarelor nr.1291I/2012-1294I/2012 la Dosarul nr.1289I/2012, care este primul înregistrat.

Sesizările au fost înregistrate la Curtea Constituțională sub nr.5221 din 31 iulie 2012, respectiv nr.5250-5253 din 1 august 2012.

În Dosarul nr.1291I/2012 a fost depusă, sub nr.5257 din 1 august 2012, o cerere de intervenție în interes propriu formulată de domnul Ionel Neamțu. Acesta solicită Curții să îi considere cererea de intervenție ca fiind făcută în interesul autorilor sesizării din Dosarul nr.1291I/2012 în cazul în care o cerere de intervenție în nume propriu nu este admisibilă.

De asemenea, în Dosarul nr.1292I/2012, a fost depusă, împreună cu adresa de înaintare a sesizării, o cerere prin care se solicită ca un parlamentar să susțină motivele sesizării în fața Curții Constituționale la termenul fixat pentru dezbateri.

În motivarea sesizărilor formulate, autorii acestora susțin, în esență, următoarele:

1. Prevederile în vigoare la data declanșării procedurii referendumului, deci aplicabile acesteia, sunt cele ale Legii nr.3/2000, așa cum au fost modificate prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr.41/2012. Prin urmare, aplicarea unor prevederi legale intrate în vigoare ulterior declanșării procedurii referendumului ar fi contrară dispozițiilor art.15 alin.(2) din Constituție privind neretroactivitatea legii.

Potrivit legii în vigoare la data declanșării procedurii, demiterea Președintelui României era aprobată dacă întrunea majoritatea voturilor valabil exprimate ale cetățenilor care au participat la referendum.

Autorii sesizării susțin că, potrivit reglementărilor internaționale incidente în cauză, în special a recomandărilor Comisiei de la Veneția - cuprinse în Codul de bune practici în materie de referendum-, prin raportare la dispozițiile art.20 din Constituție, instituirea cvorumului de participare la referendum este contrară normelor internaționale și europene referitoare la drepturile politice ale omului, asimilând persoanele care se abțin de la exprimarea votului cu partizanii votului negativ, ceea ce este de natură a împiedica libera exprimare a persoanei.

2. 1. În condițiile în care Curtea va constata că prevederile art.5 alin.(2) din Legea nr.3/2000 sunt aplicabile cu privire la referendumul din 29 iulie 2012, se învederează acesteia să solicite, în conformitate cu prevederile art.46 alin.(2) din Legea nr.47/1992, informații de la Biroul Electoral Central, Institutul Național de Statistică, Ministerul Administrației și Internelor și Autoritatea Electorală Permanentă cu privire la starea operațiunilor de actualizare a listelor electorale permanente, având în vedere că numărul persoanelor înscrise în acestea se află în contradicție cu rezultatele provizorii ale recensământului desfășurat în anul 2011. Se susține că potrivit acestui recensământ populația României este de 20,254,866

persoane, din care 19,042,936 reprezintă populația stabilă, 910,264 persoane plecate pe perioadă îndelungată și 301,666 persoane temporar prezente.

Se arată că aceste date coincid până aproape de identitate cu datele deținute de către Casa Națională de Asigurări de Sănătate, numărul celor asigurați fiind de 20,459,558 persoane. Se mai susține că, potrivit adresei Institutului Național de Statistică nr.4725 din 26 iulie 2012, ponderea populației minore este în totalul populației României este de 18,3%, respectiv 3,891,082 copii și tineri sub 18 ani. În aceste condiții, potrivit Institutului Național de Statistică, ponderea persoanelor cu drept de vot este de 81,7% din total, adică 16,548,225 persoane, iar potrivit Casei Naționale de Asigurări de Sănătate numărul populației cu drept de vot ar fi de 16,715,458 persoane. În aceste condiții, numărul real de voturi necesar pentru validarea referendumului ar fi fie de 8,274,112 + 1, potrivit Institutului Național de Statistică, fie de 8,357,729 +1, potrivit Casei Naționale de Asigurări de Sănătate.

Mai mult, potrivit datelor Ministerului Administrației și Internelor, există un număr de 622,144 de cărți de identitate expirate, ceea ce înseamnă că numărul persoanelor cu drept de vot care se puteau prezenta legal la urne trebuie diminuat cu acest număr. Se mai estimează, de către autorii sesizării, că peste 1,000,000 de cetățeni români au renunțat la această cetățenie, și-au stabilit domiciliul în străinătate sau au decedat în străinătate, astfel încât nu pot fi înscriși pe listele electorale permanente.

De asemenea, se susține că din totalul persoanelor înscrise pe listele electorale, și anume 18,308,612 numai 15,714,403 posedă cărți de identitate, despre restul neputându-se preciza numeric câte au buletine de identitate, dacă mai sunt cetățeni români sau dacă sunt în viață ori decedați.

Autorii sesizării învederează și faptul că, prin Decizia nr.682 din 25 iunie 2012, Curtea Constituțională deși a reținut că populația României a scăzut considerabil, Biroul Electoral Central se raportează la un număr al persoanelor cu drept de vot de 18,308,612, număr chiar mai mare decât cel reținut de Curtea Constituțională în Hotărârea nr.5 din 23 mai 2007 referitoare la respectarea

procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului național din data de 19 mai 2007 pentru demiterea Președintelui României, domnul Traian Băsescu, și la confirmarea rezultatelor acestuia, respectiv 18,301,309, sau în Hotărârea nr.3 din 22 octombrie 2003 pentru confirmarea rezultatului referendumului național din 18-19 octombrie 2003 privind Legea de revizuire a Constituției României, respectiv 17,842,103.

În continuare se arată că, prin aceeași decizie, Curtea Constituțională a stabilit că unul dintre motivele de neconstituționalitate a „Legii uninominalului” este generat de faptul că aceasta creează condiții pentru creșterea numărului de parlamentari în condițiile în care numărul populației „a scăzut dramatic”. Este, în consecință, absurd să se susțină faptul că deși populația țării a scăzut cu 2 milioane de locuitori, numărul alegătorilor a crescut cu 500,000 de persoane.

Se consideră că datele oficiale sunt neactualizate în privința cetățenilor cu drept de vot, întrucât primarii au preluat „pur și simplu listele cu cetățeni de la <<Serviciile de evidență informatizată a persoanei” din cadrul Ministerului Administrației și Internelor, transformându-le pe acestea în mod incorect și nerealist în liste electorale permanente, generând [...] la nivel național un număr fictiv de cetățeni cu drept de vot”. Spre exemplificare, autorii sesizării fac referire la situația existentă în județele Caraș-Severin, Constanța și Vrancea.

În concluzie, susțin că, în acest mod, a fost denaturată voința cetățenilor români, exprimată cu ocazia referendumului din 29 iulie 2012.

2. 2. Lipsa întocmirii corespunzătoare a listelor de alegători din diaspora de către Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Administrației și Internelor și Ministerul Justiției, procesul de votare haotic la centrele de vot din străinătate, lipsa de informare a cetățenilor români aflați în străinătate cu privire la drepturile lor electorale, neluarea în considerare a acestor cetățeni și netipărirea, în consecință, a unui număr corespunzător de buletine de vot, a făcut imposibilă prezentarea la urne a 50% plus unul din numărul total al cetățenilor români cu drept de vot.

Se mai susține că instanța constituțională trebuie să invalideze referendumul pentru imposibilitatea prezentării și exercitării dreptului de vot pentru cei 6 milioane de cetățeni români din diaspora care nu au fost trecuți pe listele electorale și reluarea procesului de votare în termen de 3 luni, conform caracterului general de desfășurare unanim acceptat în Uniunea Europeană privind validarea acestuia fără limitare și cu votul majoritar al celor prezenți.

3. Se susține că boicotarea deschisă a referendumului de către unele forțe politice reprezintă un abuz de drept în sensul art.57 din Constituție. O atare conduită nu poate avea rezultatul urmărit, respectiv infirmarea rezultatelor referendumului, un abuz de drept neputând produce efecte în plan constituțional. Boicotul referendumului realizat atât prin declarații publice, cât și prin acțiuni concrete a împiedicat exercitarea liberă a dreptului la vot al cetățenilor, ceea ce a determinat lipsirea de efecte juridice a voturilor celorlalți cetățeni români care s-au prezentat la consultarea populară. Se susține că formațiuni politice, precum Partidul Democrat Liberal și Uniunea Democrată Maghiară din România au acționat împotriva scopului lor constituțional, respectiv acela de a contribui la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor cu respectarea suveranității naționale, a integrității teritoriale, a ordinii de drept și a principiilor democrației. O atare conduită este contrară, prin urmare, prevederilor constituționale ale art.1 alin.(3), art.2 coroborat cu art.36 și art.57, precum și ale art.52 alin.(1).

4. Se susține că dispozițiile Constituției nu impun o condiție de prezență la vot pentru validarea referendumului, Curtea Constituțională făcând referire la această condiție doar pentru a se asigura că decizia luată prin referendum nu este impusă de o minoritate nesemnificativă. În condițiile în care se acceptă ideea de cvorum obligatoriu de participare, se ajunge la situația absurdă în care din lipsă de cvorum 7,360,000 de cetățeni cu drept de vot nu îl pot demite pe Președintele României, dar, în condiții de cvorum, 4,557,155 să îl poată demite. Se ignoră, astfel, votul imensei majorități, respectiv a celor care au votat „Da” la referendumul organizat la data de 29 iulie 2012.

Sunt invocate, de asemenea, considerente care au stat la baza Deciziilor Curții Constituționale nr.420 din 3 mai 2007 și nr.682 din 25 iunie 2012.

Potrivit dispozițiilor art.46 alin.(2) și art.76 din Legea nr.47/1992, Curtea Constituțională, a solicitat de informații suplimentare de la Institutul Național de Statistică, Ministerul Administrației și Internelor, precum și de la Autoritatea Electorală Permanentă.

Institutul Național de Statistică, prin adresa comunicată sub semnătura președintelui acesteia și înregistrată la Curtea Constituțională sub nr.5270 din 1 august 2012, a arătat următoarele:

a) Conform programului de desfășurare a Recensământului Populației și al Locuințelor 2011, rezultatele recensământului se publică sub titlul de date provizorii, preliminară și definitive.

b) În timp ce rezultatele provizorii și preliminară sunt prevăzute a fi publicate în anul 2012 (rezultatele provizorii au fost date publicității la 2 februarie 2012), datele definitive vor fi publicate în semestrul II 2013, după care vor fi transmise la Comisia Europeană.

c) În prezent, rezultatele provizorii nu permit dezagregarea pe grupe de vârstă a populației în vârstă de 18 ani și peste. Aceste date statistice devin disponibile odată cu datele definitive, cu precizarea că ele nu corespund criteriilor de stabilire a populației cu drept de vot.

d) În sistemul statisticii oficiale din România nu există surse de date care să permită stabilirea numărului cetățenilor români cu drept de vot în sensul legislației în vigoare data de 29 iulie 2012 sau la oricare altă dată calendaristică.

Ministerul Administrației și Internelor, prin adresa comunicată sub semnătura Ministrului delegat pentru Administrație și a locțiitorului Ministrului Administrației și Internelor, a transmis Curții Constituționale răspunsul Direcției pentru evidența persoanelor și administrarea bazelor de date, răspuns semnat de directorul acesteia. Adresa a fost înregistrată la Curtea Constituțională sub nr.5271 din 1 august 2012, raportându-se următoarele:

a) în copiile listelor electorale permanente utilizate la referendumul național pentru demiterea Președintelui României din data de 29 iulie 2012, întocmite potrivit dispozițiilor legale în vigoare în domeniul electoral, au fost înscrise un număr de 18,292,514 persoane.

b) Conform art.17 alin.(2) din Legea nr.3/2000, a Legii nr.35/2008 și a Legii nr.67/2004 actualizarea listelor electorale permanente se realizează de către primarul unității administrativ-teritoriale împreună cu serviciul public comunitar local de evidență a persoanelor, care funcționează în subordinea consiilor locale (în conformitate cu dispozițiile Ordonanței Guvernului nr.84/2001 privind înființarea, organizarea și funcționarea serviciilor publice comunitare de evidență a persoanelor, cu modificările și completările ulterioare).

Ministerul Administrației și Internelor, prin adresa comunicată sub semnătura Ministrului delegat pentru Administrație și a locțiitorului Ministrului Administrației și Internelor, a transmis Curții Constituționale unele precizări suplimentare ale Direcției pentru evidența persoanelor și administrarea bazelor de date, răspuns semnat de directorul acesteia. Adresa menționată a fost înregistrată la Curtea Constituțională sub nr.5273 din 2 august 2012, și cuprinde următoarele precizări:

a) începând cu anul 2004, potrivit dispozițiilor Ordonanței Guvernului nr.84/2001 privind înființarea, organizarea și funcționarea serviciilor publice comunitare de evidență a persoanelor, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr.372/2002, cu modificările și completările ulterioare, Ministerul Administrației și Internelor nu a mai avut competența de actualizare a listelor electorale permanente, aceasta fiind de competența exclusivă a autorităților publice locale.

b) ca administrator al bazei de date, Ministerul Administrației și Internelor nu își poate asuma veridicitatea numărului de persoane înscrise în listele electorale permanente, neavând instrumente legale suplimentare de control a datelor procesate de autoritățile publice locale. Conform prevederilor legale în

vigoare, competența de verificare a acestora aparține exclusiv Autorității Electorale Permanente.

Autoritatea Electorală Permanentă, prin adresa comunicată sub semnătura președintelui acesteia și înregistrată la Curtea Constituțională sub nr.5297 din 2 august 2012, a arătat următoarele:

a) Autoritatea Electorală Permanentă nu a avut atribuții privind întocmirea și actualizarea listelor electorale utilizate la referendumul național pentru demiterea Președintelui României din 29 iulie 2012.

b) situația numărului total al alegătorilor înscriși în copiile de pe listele electorale permanente a fost comunicată Biroului Electoral Central de Direcția pentru Evidența Persoanelor și Administrarea Bazelor de date prin adresa nr.3456054 din 27 iulie 2012, disponibilă pe pagina de internet a Biroului Electoral Central la rubrica Statistici.

c) pentru implementarea Registrului Electoral, proiect inițiat de Autoritatea Electorală Permanentă sunt necesare resurse umane și financiare, de care în prezent această instituție nu dispune, precum și de o perioadă de timp cuprinsă între 1 și 4 ani.

d) potrivit prevederilor pct.11 al Anexei la Hotărârea Guvernului nr.683/2012, reactualizarea listelor electorale permanente trebuia realizată de primari și serviciile de evidență informatizată a persoanei până cel mai târziu la 10 iulie 2012.

În concluzie, se arată că, până la operaționalizarea Registrului Electoral, Autoritatea Electorală Permanentă nu deține date proprii din care să rezulte numărul alegătorilor înscriși în listele electorale permanente.

CURTEA,

examinând contestațiile referitoare la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului național din data de 29 iulie 2012 pentru demiterea Președintelui României, domnul Traian Băsescu, formulate de Liga Internațională a Românilor, cu sediul în București, de Partidul Social Democrat și Partidul

Național Liberal, de Președintele Camerei Deputaților și Președintele interimar al Senatului, de Gheorghe Hogeș și de Organizația pentru Apărarea Drepturilor Omului cu sediul în București, cererea de intervenție formulată, informațiile comunicate de Institutul Național de Statistică, Ministerul Administrației și Internelor și Autoritatea Electorală Permanentă, dovezile depuse, în raport cu prevederile Constituției, ale Legii nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale și ale Legii nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului, reține următoarele:

Curtea a fost legal sesizată și este competentă, potrivit dispozițiilor art.146 lit.i) din Constituție și ale art.1, art.10, art.46-47 din Legea nr.47/1992, să se pronunțe asupra sesizărilor formulate.

I. Având în vedere conținutul sesizărilor formulate, Curtea Constituțională califică sesizările cu care a fost învestită ca fiind contestații care intră în competența de soluționare a Curții Constituționale prevăzută de art.146 lit.i) din Constituție.

II. Cererea de intervenție în nume propriu nu este admisibilă în această procedură, astfel încât, potrivit voinței autorului, Curtea urmează a califica cererea ca fiind una de intervenție în interesul autorilor contestației din Dosarul nr.1291I/2012.

III. În ceea ce privește cererea prin care se solicită ca un parlamentar să susțină motivele sesizării la termenul fixat pentru dezbateri, Curtea reține că, potrivit dispozițiilor art.46, art.47 și art.52 alin.(3) din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, procedura de soluționare a contestațiilor formulate în temeiul art.146 lit.i) din Constituție cu privire la procedura pentru organizarea și desfășurarea referendumului și confirmarea rezultatelor acestuia, nu prevede o fază a dezbaterilor publice, la care să fie citați sau invitați autorii sesizării. Dezbaterile și deliberarea asupra contestațiilor formulate au loc în Plenul Curții Constituționale și se desfășoară în ședință de consiliu.

IV. 1. Curtea constată că procedura referendumului a fost declanșată prin Hotărârea Parlamentului nr.33/2012 privind suspendarea din funcție a Președintelui României care a fost adoptată în ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului din data de 6 iulie 2012, hotărâre publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.457 din **6 iulie 2012**.

La momentul adoptării acestei hotărâri, 6 iulie 2012, prevederile art.10 din Legea nr.3/2000, astfel cum au fost modificate prin art.I pct.1 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr.41/2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.452 din 5 iulie 2012, aveau următoarea redactare „*Prin derogare de la art.5 alin.(2), demiterea Președintelui României este aprobată dacă a întrunit majoritatea voturilor valabil exprimate ale cetățenilor care au participat la referendum*”.

Prin Decizia nr.731 din 10 iulie 2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.478 din **12 iulie 2012**, Curtea Constituțională, în cadrul controlului *a priori* de constituționalitate a Legii pentru modificarea art. 10 din Legea nr. 3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului, a constatat că aceasta este constituțională, în măsura în care asigură participarea la referendum a cel puțin jumătate plus unul din numărul persoanelor înscrise în listele electorale permanente.

Pe cale de consecință, Decizia Curții Constituționale a circumstanțiat soluția legislativă a prevederile art.10 din Legea nr.3/2000, astfel cum au fost modificate prin art.I pct.1 din Ordonanța de urgență a Guvernului care erau în vigoare, acestea urmând a-și găsi aplicarea exclusiv în interpretarea dată de Curte. Legea în cauză a fost promulgată și a devenit Legea nr.131/2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.489 din **17 iulie 2012**, care, la art.10, prevede că „*Demiterea Președintelui României este aprobată dacă, în urma desfășurării referendumului, propunerea a întrunit majoritatea voturilor valabil exprimate.*”

Ulterior, Parlamentul a luat în dezbatere legea de aprobare a Ordonanței de urgență a Guvernului nr.41/2012 pentru modificarea și completarea Legii nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului și, ținând seama de

Decizia Curții Constituționale nr.731 din 10 iulie 2012, a adoptat Legea nr. 153 din 24 iulie 2012, care a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.511 din **24 iulie 2012**. Astfel, prin articolul unic pct.1 din legea de aprobare, s-au abrogat prevederile art.I pct.1 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr.41/2012.

Curtea constată că ulterior declanșării procedurii referendumului, au survenit mai multe evenimente legislative de natură să modifice cadrul legal de desfășurare a acestei proceduri. Astfel, atât Legea nr.131/2012 pentru modificarea art.10 din Legea nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului, cât și Legea nr. 153/2012 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr.41/2012 au adus mai multe modificări Legii nr.3/2000. Pe lângă cele care vizează aspecte de ordin organizatoric, cele mai importante modificări privesc:

- eliminarea derogării în ceea ce privește referendumul privind demiterea Președintelui României de la aplicarea prevederilor cu caracter general cuprinse în art.5 alin.(2) din Legea nr.3/2000 care reglementau cvorumul de validitate a referendumului;

- stabilirea programului de vot, respectiv scrutinul se va deschide la ora 7,00 și se va încheia la ora 23,00.

Cu privire la materia cvorumului de participare necesar validării referendumului național și a majorității de vot necesare demiterii Președintelui României, Curtea reține că de la apariția sa și până la data pronunțării Deciziei Curții Constituționale nr.731 din 10 iulie 2012, Legea nr.3/2000 a suferit mai multe modificări, astfel:

- prima formă a legii, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.84 din 24 februarie 2000, prevedea la art.5 alin.(2) că *„Referendumul este valabil dacă la acesta participă cel puțin jumătate plus unul din numărul persoanelor înscrise în listele electorale”*, iar la art.10 că *„Demiterea Președintelui României este aprobată, dacă a întrunit majoritatea voturilor cetățenilor înscriși în listele electorale.”*;

- ulterior, art.10 din Legea nr. 3/2000 a fost modificat prin Legea nr.129/2007, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.300 din 5 mai 2007, stabilind că *„Prin derogare de la art. 5 alin. (2), demiterea Președintelui României este aprobată dacă a întrunit majoritatea voturilor valabil exprimate, la nivelul țării, ale cetățenilor care au participat la referendum.”*;

- o nouă modificare a survenit prin Legea nr.62/2012 privind aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr.103/2009 pentru modificarea și completarea Legii nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului, care a modificat art.10 în sensul că *„Demiterea Președintelui României este aprobată dacă a întrunit majoritatea voturilor cetățenilor înscrși în listele electorale.”*;

- în fine, Ordonanța de urgență a Guvernului nr.41 din 5 iulie 2012 pentru modificarea și completarea Legii nr. 3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului a operat o nouă modificare asupra dispozițiilor art.10, care au dobândit următorul cuprins *„Prin derogare de la art. 5 alin. (2), demiterea Președintelui României este aprobată dacă a întrunit majoritatea voturilor valabil exprimate ale cetățenilor care au participat la referendum.”*

Din perspectiva acestor evoluții legislative, Curtea amintește că, în Codul de bune practici în materie de referendum, adoptat în 2007, Comisia europeană pentru democrație prin drept (Comisia de la Veneția) a recomandat statelor asigurarea unei stabilități în ceea ce privește legislația în această materie. Or, stabilitatea dreptului este un element important al credibilității procesului electoral, iar modificarea frecventă a normelor și caracterul lor complex pot dezorienta alegătorul, astfel că trebuie evitată modificarea frecventă sau cu puțin timp (mai puțin de un an) înainte de referendum a aspectelor sale fundamentale. Luând în discuție, în acest context, forța juridică a dispozițiilor acestui cod, invocat de autorii sesizării, Curtea reține că într-adevăr acest act nu are un caracter obligatoriu, însă recomandările sale constituie coordonate ale unui scrutin democratic, în raport cu care statele - care se caracterizează ca aparținând

acestui tip de regim - își pot manifesta opțiunea liberă în materie de referendum, cu respectarea drepturilor fundamentale ale omului, în general, și a drepturilor de natură politică, în special. În jurisprudența sa constantă, Curtea Constituțională a subliniat necesitatea stabilității legilor în materia electorală și în materia referendumului, ca expresie a principiului securității juridice.

Curtea constată că modificările aduse legii referendumului, prin Legea nr.153/2012, în ceea ce privește eliminarea derogării referitoare la referendumul privind demiterea Președintelui României de la aplicarea prevederilor cu caracter general cuprinse în art.5 alin.(2) din Legea nr.3/2000 care reglementau cvorumul de validitate a referendumului, nu constituie rezultatul unei opțiuni arbitrare a legiuitorului, care să cadă sub incidența Codului de bune practici în materie de referendum, adoptat de Comisia de la Veneția.

Potrivit prevederilor art.147 alin.(4) din Constituție, deciziile Curții Constituționale sunt general obligatorii și au putere numai pentru viitor de la data publicării lor în Monitorul Oficial al României.

Așa fiind, prevederile Legii nr.3/2000, așa cum au fost modificate prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr.41/2012, care prevedeau că „*Prin derogare de la art.5 alin.(2), demiterea Președintelui României este aprobată dacă a întrunit majoritatea voturilor valabil exprimate ale cetățenilor care au participat la referendum*” **nu mai puteau fi aplicate de nici o autoritate publică implicată în procedura referendumului aflată în curs de desfășurare.** Or, **intervenția imediată a legiuitorului** a fost în deplină concordanță cu exigențele constituționale referitoare la efectele deciziilor Curții Constituționale și **a fost menită să preîntâmpine apariția unor grave probleme legate de stabilirea cadrului legal aplicabil procedurii *pendinte* a referendumului.** Susținerea inaplicabilității Deciziei Curții Constituționale nr.731 din 10 iulie 2012 procedurii referendumului din data de 29 iulie 2012, pe motiv că această procedură a fost declanșată la o dată anterioară pronunțării deciziei prin care instanța constituțională sancționa o anumită interpretare a normelor legale aplicabile acestei proceduri, ar echivala, pe de o parte, cu lipsirea de efecte

juridice a actului jurisdicțional al Curții, ceea ce contravine flagrant dispozițiilor art.147 din Constituție, și pe de altă parte, cu acceptarea unei situații de neconceput, respectiv ca procedura referendumului să fie guvernată de dispoziții legale care și-au pierdut legitimitatea constituțională, în vădită contradicție cu principiile statului de drept și al supremației Constituției, prevăzute de art.1 din Legea fundamentală.

În ceea ce privește intervalul orar de vot, Curtea reține că extinderea acestuia de la 12 ore (în forma inițială a Legii nr. 3/2000, referendumul se desfășura între orele 8,00 și 20,00) la 16 ore (în urma modificării operate prin Legea nr.153/2012, referendumul se desfășoară între orele 7,00 și 23,00) reprezintă voința legiuitorului de a asigura o prezență cât mai mare la vot a cetățenilor, corelativ cu instituirea cvorumului care asigură valabilitatea referendumului (a se vedea și Decizia nr.735 din 24 iulie 2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.510 din 24 iulie 2012).

Pe de altă parte, Curtea nu poate să nu remarce faptul că în situația în care ar da curs celor solicitate de autorii sesizării, respectiv ar constata aplicabilitatea prevederilor în vigoare la data declanșării procedurii referendumului și anume a prevederilor Legii nr.3/2000, așa cum aceasta fost modificată prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr.41/2012, soluția pe care Curtea Constituțională ar pronunța-o în ceea ce privește respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului și confirmarea rezultatelor acestuia ar fi tot aceea de invalidare a referendumului, întrucât programul de desfășurare a acestuia a fost în afara cadrului legal în vigoare. Astfel, dacă s-ar reține aplicabilitatea dispozițiilor în vigoare la data declanșării procedurii, scrutinul ar fi trebuit să se desfășoare în intervalul orar 8,00-20,00. Or, dispozițiile legii modificatoare, fiind de ordine publică, au fost de imediată aplicare, astfel că referendumul s-a deschis la ora 7,00 și s-a încheiat la ora 23,00.

Așadar, Curtea nu poate reține aplicabilitatea *pro parte* a legii în vigoare la data declanșării procedurii referendumului și *pro parte* a legii care a intervenit

ulterior, astfel că, din această perspectivă, susținerea autorilor sesizării sfidează logica juridică.

De altfel, Legea nr.153/2012 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr.41/2012 a fost supusă controlului *a priori* de constituționalitate, Curtea Constituțională constatând conformitatea acesteia cu Legea fundamentală.

2. 1. În ceea ce privește susținerea potrivit căreia „stabilirea validării sau invalidării referendumului prin raportare la date <<oficiale>>, dar neactualizate, privind numărul cetățenilor cu drept de vot are ca efect denaturarea voinței cetățenilor români, exprimată cu ocazia acestui referendum”, Curtea reține următoarele:

Potrivit dispozițiilor art.36 din Constituție, autoritățile statului au obligația de a asigura exercitarea dreptului la vot **tuturor cetățenilor români care au împlinit vârsta de 18 ani până în ziua alegerilor, inclusiv, cu excepția persoanelor debile sau alienate mintal, puse sub interdicție sau condamnate, prin hotărâre judecătorească definitivă, la pierderea drepturilor electorale.** În scopul îndeplinirii acestei obligații, Legea nr.35/2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.196 din 13 martie 2008, prevede, la art.21, întocmirea registrului electoral, care reprezintă o bază de date centralizată în care sunt înscrși toți cetățenii români, inclusiv cei cu domiciliul sau reședința în străinătate, care au împlinit vârsta de 18 ani, cu drept de vot. Înregistrarea cetățenilor cu domiciliul sau reședința în străinătate se va face pe baza evidenței existente la Direcția generală de pașapoarte din cadrul Ministerului Internelor și Reformei Administrative, utilizată la eliberarea pașapoartelor cu mențiunea privind stabilirea domiciliului în străinătate, precum și a datelor deținute de Ministerul Afacerilor Externe. Potrivit dispozițiilor art.22 din aceeași lege, „*Autoritatea Electorală Permanentă întocmește, păstrează și actualizează în permanență, până la data de 31 martie a fiecărui an, Registrul electoral. La*

nivelul fiecărui județ și sector al municipiului București, Registrul electoral care cuprinde alegătorii cu domiciliul sau reședința pe teritoriului unității administrativ-teritoriale este păstrat și actualizat de către biroul teritorial al Autorității Electorale Permanente. Centrul Național de Administrare a Bazelor de Date privind Evidența Persoanelor, precum și Direcția generală de pașapoarte din cadrul Ministerului Internelor și Reformei Administrative pun la dispoziția Autorității Electorale Permanente datele și informațiile necesare întocmirii și actualizării Registrului electoral.”

Prevederile art.25 din lege stabilesc că „Listele electorale cuprind cetățenii cu drept de vot înscriși în Registrul electoral. Ele sunt permanente sau suplimentare”, iar art.26 alin.(1) prevede că „Listele electorale permanente pentru subdiviziunile administrativ-teritoriale de pe teritoriul național se întocmesc de către primarul comunei, orașului sau municipiului ori al sectorului municipiului București, după caz, pe baza datelor și informațiilor cuprinse în Registrul electoral și comunicate primarului de către biroul teritorial al Autorității Electorale Permanente care funcționează la nivelul județului pe teritoriul căruia se află localitatea.”

De asemenea, Curtea reține că potrivit dispozițiilor art.17 alin.(2) din Legea nr.3/2000, „Reactualizarea listelor electorale permanente se face de către primari [...] în termen de cel mult 5 zile de la data stabilirii zilei referendumului”.

De altfel, așa cum rezultă și din Adresa Ministerului Administrației și Internelor, înregistrată cu nr.5271 din 1 august 2012, „actualizarea listelor electorale permanente se realizează de către primarul unității administrativ-teritoriale împreună cu serviciul public comunitar local de evidență a persoanelor, care funcționează în subordinea consiliilor locale (în conformitate de prevederile Ordonanței Guvernului nr.84/2001 privind înființarea, organizarea și funcționarea serviciilor publice comunitare de evidență a persoanelor, cu modificările și completările ulterioare).” În cauza de față, potrivit aceleiași adrese a Ministerului Administrației și Internelor, în copiile listelor electorale permanente utilizate la

referendumul național pentru demiterea Președintelui României din data de 29 iulie 2012, întocmite potrivit dispozițiilor legale în vigoare în domeniul electoral, au fost înscrise un număr de 18.292.514 persoane.

Pe de altă parte, Curtea reține că Institutul Național de Statistică, pornind de la datele recensământului populației și pe baza fenomenelor demografice (natalitatea și mortalitatea) și de migrație (emigrația și imigrația), calculează și publică date privind **populația stabilă** la 1 ianuarie și la 1 iulie al fiecărui an. În noțiunea de populație stabilă sunt cuprinși cetățenii români, străini sau fără cetățenie cu domiciliul în România plecați în străinătate pe o perioadă de cel puțin 12 luni: la lucru, în căutarea unui loc de muncă, la studii, în interes de afaceri etc. (persoane plecate pe o perioadă îndelungată), precum și cetățenii străini sau fără cetățenie veniți în România pentru o perioadă mai mică de 12 luni (persoane temporar prezente).

Analizând comparativ cele două tipuri de înregistrări întocmite de autoritățile publice competente, Curtea constată că nu există o suprapunere între numărul persoanelor înscrise în listele electorale permanente și numărul persoanelor care alcătuiesc populația stabilă aflată pe teritoriul României.

De altfel, prin Adresa Institutului Național de Statistică nr.5270 din 1 august 2012, se precizează că „în prezent, rezultatele provizorii (n.r. ale recensământului populației și al locuințelor) nu permit dezagregarea pe grupe de vârstă, implicit a populației în vârstă de 18 ani și peste. Aceste date statistice devin disponibile odată cu datele definitive, cu precizarea că **ele nu corespund criteriilor de stabilire a populației cu drept de vot.**” Mai mult, „în sistemul statisticii oficiale din România, nu există surse de date care să permită stabilirea numărului cetățenilor români cu drept de vot, în sensul legislației în vigoare, la data de 29 iulie 2012 sau la oricare altă dată calendaristică.”

În ceea ce privește susținerile autorilor sesizării prin trimitere la datele deținute de Casa Națională de Asigurări de Sănătate, din care rezultă un anumit număr al persoanelor asigurate, Curtea reține, de asemenea, că nici aceste înregistrări oficiale nu sunt relevante din perspectiva stabilirii numărului

cetățenilor cu drept de vot. Curtea nu contestă veridicitatea înregistrărilor deținute de autoritatea publică, însă din punctul de vedere care interesează în cauza de față, numărul asiguraților în sistemul public de sănătate nu poate constitui un reper în determinarea cu exactitate a numărului de persoane care la data desfășurării referendumului îndeplineau condițiile legale pentru a fi înscrise în listele electorale permanente.

În fine, referitor la numărul persoanelor cu drept de vot reținute în jurisprudența Curții Constituționale, acesta apare menționat în toate actele juridictionale în care Curtea și-a exercitat competențele în materie electorală și în materia referendumului, variind de la an la an, în funcție de datele oficiale, transmise de Birourile Electorale Centrale. Fluctuația acestor cifre nu face decât să demonstreze că există o preocupare a autorităților publice de a reactualiza periodic listele electorale permanente.

Prin urmare, Curtea nu poate reține argumentele autorilor contestațiilor în sensul că la stabilirea numărului de cetățeni cu drept de vot să se aibă în vedere alte date decât cele cuprinse în listele electorale permanente, singurele care întrunesc toate criteriile prevăzute de lege pentru stabilirea populației cu drept de vot.

2. 2. Curtea constată că, potrivit art.26 alin.(2) din Legea nr.35/2008, listele electorale permanente „se întocmesc pe localități și cuprind pe toți cetățenii cu drept de vot care domiciliază în localitatea pentru care ele au fost întocmite” și vizează subdiviziunile administrativ-teritoriale de pe teritoriul național. Curtea reține că în urma adoptării Ordonanței de urgență a Guvernului nr.97/2008, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.630 din 29 august 2008, aprobată prin Legea nr.323/2009, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.708 din 21 octombrie 2009, prin art.I pct.32, a fost abrogată teza a doua a art.26 alin.(1) din Legea nr.35/2008, text care prevedea că „listele electorale permanente ce cuprind cetățenii români cu domiciliul sau reședința în străinătate se întocmesc de către Autoritatea Electorală Permanentă și vor sta la baza delimitării secțiilor de votare ce vor fi organizate în străinătate”. Așadar,

Autoritatea Electorală Permanentă nu mai întocmește asemenea liste, cetățenii români cu domiciliul sau reședința în străinătate având în schimb dreptul de a vota în mod liber în străinătate pe liste electorale suplimentare. Astfel, potrivit art.27 alin.(2) din aceeași lege, în listele electorale suplimentare vor fi trecuți cetățenii români din străinătate care fac dovada cu pașaportul cu mențiunea privind stabilirea domiciliului în străinătate că domiciliază într-o țară din colegiul uninominal respectiv, cetățenii români care arată că au reședința într-o țară din colegiul uninominal respectiv prin prezentarea pașaportului simplu sau, în cazul statelor membre ale Uniunii Europene, și a cărții de identitate, însoțite de documentul emis de autoritățile străine care dovedește reședința în străinătate, precum și persoanele care votează conform dispozițiilor art.8 alin.(3) din lege, și anume personalul misiunilor diplomatice și al oficiilor consulare.

Rațiunea pentru care acești cetățeni nu sunt înscrși în listele electorale permanente rezidă în faptul că nu au domiciliu în țară astfel încât numărul acestora nu poate influența cvorumul legal de participare la referendum, respectiv majoritatea persoanelor înscrise pe listele electorale permanente.

În speță, însă, sunt aplicabile dispozițiile legale ale art.2 alin.1 lit.c) din Legea nr.370/2004 privind alegerea președintelui și ale art.17 din Legea nr.3/2000 privind referendumul.^(*)

3. Potrivit art.2 alin.(1) din Legea nr.3/2000 referendumul național constituie „*forma și mijlocul de consultare directă și de exprimare a voinței suverane a poporului român*”, însă legea nu prevede obligația cetățenilor de a participa de referendum, ci dreptul acestora. De altfel, Constituția consacră dreptul de vot, și nu obligația de a vota (a se vedea, în acest sens, și Comentariul general nr.25 referitor la art.25 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice - *Dreptul de a lua parte la conducerea treburilor publice, drepturile electorale și dreptul de a avea acces, în condiții generale de egalitate, la funcțiile publice*, comentariu realizat de Comitetul Drepturilor Omului). De aceea, acest drept este inclus în Titlul II Capitolul II al Constituției – intitulat *Drepturile și libertățile fundamentale*, și nu în Titlul II Capitolul III – *Îndatoririle fundamentale*; așadar,

ține de voința fiecărui cetățean de a decide în mod liber dacă își exercită acest drept. Acesta nu poate fi obligat să îl exercite sau dimpotrivă să nu îl exercite din moment ce art.30 alin.(2) din Constituție garantează libertatea conștiinței.

Exprimarea unei opțiuni politice poate avea loc nu numai prin participarea la referendum, ci și chiar prin neparticiparea la acesta mai ales în situațiile în care legislația relevantă impune un anumit cvorum de participare. În acest fel, se poate crea o majoritate de blocaj raportat la numărul cetățenilor unui stat; în acest mod, cei ce aleg să nu își exercite dreptul la vot consideră că printr-o conduită pasivă își pot impune voința politică. Astfel, alegând să nu își exercite un drept constituțional, cetățenii își văd realizate propriile lor convingeri prin neacceptarea, în mod indirect, a celor contrare. De aceea, neparticiparea la referendum, mai exact neexercitarea dreptului la vot, este tot o formă de exprimare a voinței politice a cetățenilor și de participare la viața politică.

Astfel cum s-a arătat mai sus, singura condiționare este aceea ca exercitarea sau neexercitarea dreptului la vot să nu fie impusă, ci să țină de resortul intern al fiecărei persoane.

Or, în campania pentru referendum, potrivit art.30 alin.(2) din Legea nr.3/2000, „partidele politice și cetățenii au dreptul să își exprime opiniile în mod liber și fără nici o discriminare, prin mitinguri, prin adunări publice și prin mijloace de informare în masă”. Partidele politice pot îndemna sau din contră să nu îndemne cetățenii să voteze, ambele aspecte ale dreptului la vot contribuind la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor. Ceea ce însă partidele politice nu pot întreprinde este obligarea cetățenilor la a vota sau, din contră, la a nu vota, întrucât numai în acest caz dreptul la vot este golit de conținut.

Este adevărat că, potrivit art.2 alin.(1) din Constituție, suveranitatea națională aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative, constituite prin alegeri libere, periodice și corecte, precum și prin referendum, însă textul nu impune obligativitatea votului, lăsând cetățeanului deplina libertate de a participa sau nu la alegeri sau la referendum și de a-și exprima opțiunile în modul în care consideră că este potrivit.

În jurisprudența Comisiei Europene a Drepturilor Omului, respectiv Hotărârea din 22 martie 1972, pronunțată în cauza *X împotriva Austriei*, s-a arătat că o persoană nu poate fi constrânsă să aleagă un candidat sau altul aflat pe buletinul de vot, numai în acest caz încălcându-se dreptul de a alege.

Desfășurarea campaniei pentru referendum trebuie să se facă în limitele și în cadrul legii și a Constituției, încălcarea acestora putând face obiectul unei răspunderi contravenționale sau penale, după caz, în condițiile legii. Or, neparticiparea la vot, având în vedere cele mai sus expuse, nu este susceptibilă de a atrage în accepțiunea Constituției astfel de sancțiuni, neputând fi calificată în nici un fel ca fiind contravenție sau infracțiune.

În fine, Curtea constată că art.52 alin.(1) din Constituție, invocat în susținerea contestației, nu are incidență în cauză, textul constituțional vizând dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică; însă, în cauză, nu sunt invocate aspecte care să țină de acțiuni sau inacțiuni ale vreunei autorități publice.

4. Prin cererea formulată, practic, se solicită Curții Constituționale validarea referendumului în condițiile în care cerința de cvorum nu a fost îndeplinită. Or, în accepțiunea art.5 alin.(2) și art.10 din Legea nr.3/2000, cvorumul de participare și majoritatea de vot sunt două condiții care trebuie întrunite în mod cumulativ pentru a se ajunge la demiterea Președintelui României (a se vedea, în acest sens, și Decizia nr.731 din 10 iulie 2012). Mai mult, o atare cerință există și cu privire la validarea celorlalte tipuri de referendum (în privința referendumului pentru revizuirea Constituției, al celui consultativ sau al celui local).

Susținerea autorilor contestației poate fi comparată *mutatis mutandis* cu modul de adoptare al legilor ordinare: în această procedură legislativă cvorumul de ședință este reprezentat de majoritatea membrilor Camerei Deputaților sau Senatului, după caz, (art.67 din Constituție), iar majoritatea de vot este reprezentată de majoritatea membrilor prezenți din fiecare Cameră [art.76 alin.(2) din Constituție]. Astfel, în această procedură, ceea ce susțin autorii excepției ar fi ca o lege ordinară să poată fi adoptată în lipsă de cvorum, dar cu o majoritate care reprezintă jumătate plus unul din cvorumul legal de ședință, ceea ce este

inadmisibil. Pentru a fi adoptată o lege ordinară în mod cumulativ trebuie îndeplinite condițiile de cvorum și de majoritate de vot.

Prin urmare, o majoritate de voturi în sensul demiterii Președintelui României nu îndeplinește condițiile de reprezentativitate în lipsa cvorumului necesar pentru desfășurarea referendumului.

Având în vedere considerentele expuse, dispozițiile art.146 lit.i) din Constituție, precum și art.11 alin.(1) lit.B.c) și art.46-47 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, cu unanimitate de voturi,

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

În numele legii

HOTĂRĂȘTE:

Respinge, ca neîntemeiate, contestațiile referitoare la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului național din data de 29 iulie 2012 pentru demiterea Președintelui României, domnul Traian Băsescu, contestații formulate de Liga Internațională a Românilor, cu sediul în București, de Partidul Social Democrat și Partidul Național Liberal, de Președintele Camerei Deputaților și Președintele interimar al Senatului, de Gheorghe Hogeș și de Organizația pentru Apărarea Drepturilor Omului cu sediul în București.

Definitivă și general obligatorie.

Dezbaterile au avut loc la data de 2 august 2012 și la acestea au participat: Augustin Zegrean, președinte, Aspazia Cojocaru, Acsinte Gaspar, Petre Lăzăroi, Mircea Ștefan Minea, Iulia Antoanella Motoc, Ion Predescu, Puskás Valentin Zoltán și Tudorel Toader, judecători.

(*) Acest paragraf a fost introdus după publicarea hotărârii în Monitorul Oficial al României, Partea I, omisiunea datorându-se unei erori materiale. Rectificarea a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.556 din 07.08.2012.